

СПОСОБИ РЕГУЛЯЦІЇ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОДНОЧАСНОГО ДОПИТУ ДВОХ ЧИ БІЛЬШЕ ВЖЕ ДОПИТАНИХ ОСІБ

ЖАЛДАК Ірина Анатоліївна - здобувач кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, начальник відділення розслідування злочинів загальнокримінальної спрямованості СВ Ірпінського ВП ГУНП в Київській області, капітан поліції

ORCID: 0000-0002-1832-8843

УДК 343.985

В статті акцентовано увагу на проблемах тактики проведення одночасного допиту двох або більше допитаних осіб, передбаченого ч. 9 ст. 224 УПК України. Пріоритетом є увага до практичних особливостей його проведення, а також невідкладного характеру потреби в їх регулюванні. Визначено теоретичну концепцію регуляції конфліктних ситуацій при проведенні одночасного допиту двох або більше допитаних осіб, що призводить до підвищення ефективності використання тактико-криміналістичних засобів.

Ключові слова: слідственні (роз'яснювальні) дії, одночасний допит двох або більше допитаних осіб, тактика одночасного допиту, тактичні прийоми, тактичні комбінації.

Постановка проблеми

Одночасний допит, що регламентується ч. 9 ст. 224 КПК України, посідає одне з ключових місць серед засобів усунення протидії розслідуванню у формі давання неправдивих свідчень й суперечностей у показаннях раніше допитаних осіб, що виникли внаслідок надання неправдивої інформації, або помилок у сприйнятті та розумінні подій допитаною особою (потерпілим, свідком, підозрюваним, експертом).

У багатьох складних ситуаціях кримінального провадження, де існують брак доказів та суперечності у свідченнях, проведення одночасного допиту може бути переломним моментом у розслідуванні, особливо у тих випадках,

де окремі деталі події відомі тільки винному. Саме тому одночасний допит має свою тактичну своєрідність: під час його проведення застосовуються тактичні прийоми психологічного впливу, які найкраще відповідають принципам психологічної конфронтації.

Прийоми тактико-психологічного впливу одночасного допиту реалізуються в гострій конфліктній формі й викликають у особи, яку спіямили на брехні, стан фрустрації, що можуть супроводжуватися нервовими зривами, нерідко агресивними проявами допитаної особи. Гостра конфліктна форма одночасного допиту обумовлена тим, що рекомендовані тактичні прийоми даної слідчої (розшукової) дії, як правило, побудовані на раптовій, несподіваній інформативності або лінії поведінки слідства тощо.

Однак, свідок та потерпілий змушені, згадуючи подію, заново пережити те, що трапилося, контактувати з представником правоохоронних органів та особою, що надає відмінні від вказаних ним свідчень, що посилює емоційний дискомфорт та хвилювання, та, в свою чергу, несприятливо позначається на пригадуванні обставин події. Тому важливим є визначення комплексу дієвих тактико-криміналістичних методів впливу, що мають на меті - зняти зайву тривожність у носія достовірної інформації, разом з тим - досягти цілі даної слідчої (розшукової) дії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Окремі питання тактики одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб досліджено в роботах О.О. Алексєєва, В.П. Бахіна ,

О.М. Бандурки, Є.М. Блажівського, О.В. Бишовця, Є.П. Бурдоль, В.К. Весельського, В.А. Журавля, О.В. Капліної, В.С. Кузьмічова, Л.Д. Удалової, Ю.А. Чаплинської, Ю.М. Черноус та інших. Роботи вказаних науковців внесли значний вклад у дослідження даної теми, водночас, нові виклики, потреби практиків, триваючі зміни у наукових методах криміналістики спонукають на подальші наукові розвідки.

Формулювання цілей статті

Загальна мета дослідження - пошук рішень регуляції конфліктних ситуацій при проведенні одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, посилення ефективного використання тактико-криміналістичних засобів.

Виклад основного матеріалу дослідження

При проведенні одночасного допиту можуть скластися як *сприятлива ситуація*, *частково сприятлива ситуація* та *несприятлива ситуація*.

У випадку ж, коли причини суперечностей кореняться у навмисному спотворенні інформації, слід прогнозувати гострий конфлікт в ході майбутньої слідчої (розшукової) дії. Це складна ситуація, в якій доцільні зрозуміти явні та приховані мотиви та причини опору з боку несумлінних учасників одночасного допиту, залежно від їхнього правового статусу або взаємних відносин.

Так, зокрема, *мотивами дачі неправдивих свідчень* можуть бути:

- побоювання помсти з боку підозрюваного, обвинуваченого, їхніх родичів і знайомих;
- страх зіпсувати відносини з іншими особами, що є учасниками кримінального провадження;
- бажання вигородити або пом'якшити провину підозрюваного (обвинуваченого) в силу родинних, сімейних, дружніх мотивів чи з корисливих міркувань, а також протилежний намір посилити провину зазначених осіб;
- з помсти, ревнощів тощо;
- небажання надалі виступати в якості свідка або учасника іншої слідчої дії, бути викликаним до суду тощо;
- прагнення приховати свої власні непорядні вчинки, аморальну поведінку тощо.

Негативна позиція учасника в конфліктній ситуації одночасного допиту проявляється в дачі завідомо неправдивих показань, замовчуванні відомих фактів або відмову від спілкування взагалі.

Суперечності при одночасному допиті двох чи більше вже допитаних осіб можуть також бути пов'язані з:

- колишнім злочинним досвідом допитуваного. У цьому випадку слідчому необхідно детально ознайомитися зі старими кримінальними провадженнями й оперативними матеріалами для встановлення причини протиріч;
- особистими неприязними стосунками між її учасниками. У цьому випадку конфлікт при проведенні одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб є продовженням попередньої конфліктної ситуації. До проведення одночасного допиту в подібних випадках слід підходити дуже обережно і при цьому глибоко вивчити наявний конфлікт і його причини;
- рольовими позиціями її учасників і в цьому випадку пояснюються в значній мірі конфліктом, який пов'язаний зі статусом (соціальним або кримінальним) або відповідної ролі;
- особливостями темпераменту або відмінностями психологічного стану того або іншого допитуваного [1, с.47].

При проведенні одночасного допиту двох підозрюваних, які володіють достатнім кримінальним досвідом, для слідчого виникає певна ступінь ризику, що злочинці використовують слідчу (розшукову) дію або для координації та узгодження власних легенд, або заради ще більшого заплутування ходу розслідування. Цей ризик зростатиме, якщо обидва підозрюваних дають неправдиві свідчення. Але ризик виникнення зговору не є підставою для відмови від проведення одночасного допиту, тому що злочинці рано чи пізно знайдуть спосіб узгодити власні свідчення (наприклад, через адвоката), натомість слідчий втратить можливість використати конфліктну ситуацію для одержання цінної інформації.

У гострій конфліктній ситуації одночасного допиту її учасники, перш ніж говорити «так» чи «ні», нерідко повинні про себе зробити вибір, з ким разом і за що вони борються. І слідчий, як організатор одночасного допиту, повинен сприяти тому, щоб допитувані були заці-

кавлені саме у ньому, а не намагалися спільно вводити слідство в оману.

При підготовці та проведенні одночасного допиту з участю підозрюваного доцільно вивчити психологічні особливості, що характеризують його манеру та способи спілкування з іншими людьми. Наприклад, потрібно бути готовим до спроб обвинуваченого пригнітити волю другого учасника одночасного допиту, якщо відомо, що обвинувачений за характером владний, агресивний чи жорсткий лідер. Тому велике значення має з'ясування попередніх міжособових стосунків допитуваних, їхні соціальні (або кримінальні) статуси та ролі, ставлення одне до одного тощо.

Виходячи з того, що підозрювані і обвинувачувані часто намагаються тиснути та схилити сумлінних учасників до дачі вигідних для себе свідчень, то слідчі в більшості випадків використовують одночасний допит як останній засіб усунення істотних протиріч у свідченнях.

Тому проведення одночасного допиту за участю підозрюваного або обвинуваченого, що дає неправдиві свідчення, в умовах тактичного фізику можливе за наявності наступних умов:

1) коли показання сумлінного учасника досить широкі за своїм змістом і охоплюють всі події злочину або істотні його обставини;

2) коли в розпорядженні слідчого, прокурора знаходиться достатня сукупність доказів, що підтверджують основні положення показань правдивого учасника;

3) коли у слідчого, прокурора є впевненість, що правдивий учасник займе при проведенні одночасного допиту дієву позицію, спрямовану на викриття неправдивих свідчень.

Але і за наявності зазначених умов слідчий, прокурор повинен дуже ретельно продумати весь хід проведення одночасного допиту, а також черговість і форму постановки питань. *Успіх одночасного допиту у величезній мірі залежить від того, як слідчий, прокурор проведе попередню психологічну підготовку учасника одночасного допиту, яка виражається:*

1) в активізації психологічного впливу в ході одночасного допиту на учасників, який має на меті викликати у допитуваних певні активні психічні стани, що сприятиме більшій переконливості їхніх доводів в очах слідчого, прокурора. Виникає «змагальність» допитува-

них, коли кожен намагається переконати слідчого саме у власній правоті;

2) у підготовці учасника одночасного допиту до можливого негативного впливу на нього з боку іншого учасника для зменшення цього впливу;

3) у зміцненні вольових якостей сумлінного учасника одночасного допиту, що надасть йому можливість активно виконати свою роль і не піддатися навіюванню, тиску або можливим погрозам з боку іншого учасника.

До чинників, які впливають на усунення протиріч, належить планування одночасного допиту з урахуванням різних позицій її учасників і різних варіанти її проведення залежно від цих позицій [2, с. 373]. Слід передбачити максимальне і мінімальне число епізодів, які будуть розглянуті на одночасному допиті. Далі слід вирішити питання про порядок постановки перших питань учасникам, зокрема, кого першим і з яких питань слід вислухати. Після цього треба передбачити додаткові питання, їх формулювання, запитання учасників одночасного допиту один одному, пред'явлення їм додаткових матеріалів тощо.

До накопичення достатньої кількості доказів, слідчому, прокурору *не рекомендується проведення одночасного допиту:*

– між особами, що дають завідомо неправдиві показання;

– між обвинуваченими, які частково визнають свою провину, але схильні до змін показань;

– між особами, з яких той, хто дає правдиві свідчення, знаходиться в матеріальній, родинній чи іншій залежності від іншого учасника;

– коли один з учасників одночасного допиту категорично відмовляється давати свідчення у присутності іншої особи з особистих причин.

Обережно слід підходити до вирішення питання про проведення одночасного допиту між обвинуваченим (підозрюваним) і потерпілим, який зазнав у зв'язку з вчиненням злочину сильне емоційне потрясіння. Також особливої уваги та обережності вимагає вирішення питання про проведення одночасного допиту з участю неповнолітнього, адже великі емоційні перевантаження в процесі її проведення, а також підвищена сугестивність, яка притаманна дитячому віку, збільшує ризик невдачі та

недостовірності показань, через негативний вплив з боку дорослого учасника одночасного допиту. У цих випадках доцільніше усунути протиріччя в показаннях іншими засобами.

Разом із тим слід враховувати, що опір несумлінного допитуваного учасника одночасного допиту може бути стійким, і тоді він сам може чинити сильний психічний вплив на показання іншого допитуваного. Тут необхідна система заходів, що блокують можливість такого негативного впливу. Слід категорично припиняти всілякі погрози, спроби маніпулятивного впливу, зміцнювати волю позицію особи, що дає правдиві показання, посилювати її позицію пред'явленням відповідних підкріплюючих доказів.

Окрім того, при проведенні одночасного допиту виконавця або співучасника з організатором групового злочину необхідна спеціальна психологічна підготовка осіб, раніше психічно залежних від злочинців-лідерів. Це обумовлене тим, що відкритий виступ проти них на одночасному допиті стає початком розриву їх психічної залежності.

Одночасний допит частіше всього доречно проводити між двома особами. Тому, якщо допитуваних більше двох, інші учасники стають мимовільними спостерігачами, які очікували своєї черги та продумують власну лінію поведінки. При цьому, в силу соціально-психологічних механізмів взаємовпливу, вони будуть прагнути узгодити свою позицію з думкою більшості, що небажано з пізнавальної точки зору. Крім того, з точки зору тактики питання, які задаються, втрачають свою несподіваність і передчасно розкривають позиції її учасників по спірних обставинах.

Далі слід визначити, яким шляхом і якими засобами можна досягти поставленої мети. Сформулювати питання і встановити їх послідовність, підготувати докази та інші матеріали, визначити, з кого слід починати допит. Зокрема, для усунення можливого негативного впливу одного учасника на іншого рекомендується, в першу чергу, допитувати неповнолітнього при його одночасному допиті з дорослим учасником.

Якщо одночасний допит проводиться між підозрюваним, обвинуваченим і свідком, який його викриває, або між співучасниками злочину, один з яких викриває іншого, починати

одночасний допит слід з особи, яка дає хибні свідчення. При цьому, несумлінного учасника допустимо допитувати першим в трьох випадках:

а) коли слідчий вважає, що правдивий учасник, почувши брехню, більш повно і аргументовано обґрунтує свою позицію;

б) коли слова несумлінної особи можуть настільки обурити іншого допитуваного, що він повідомить слідству нові дані;

в) коли несумлінна особа просить про це, думаючи схилити іншого до зміни показань на свою користь, а слідчий впевнений у зворотному і має намір використати ситуацію для отримання правдивих відомостей.

Також слід враховувати психологічні особливості сприйняття та взаємодії учасників одночасного допиту, зокрема:

а) показання добросовісного учасника, допитаного першим, не повинні бути розтягнуті у часі;

б) питання, звернені до сумлінного учасника, повинні бути сформульовані так, щоб він міг на них відповісти коротко і виключно по суті протиріч;

в) слід уникати постановки запитань, що охоплюють широке коло спірних обставин;

г) недоцільно ставити відразу комплекс питань, логічно не пов'язаних між собою за змістом.

Виключення можливе в ситуації, коли сумлінному учаснику необхідно дати висловитися першим по всіх спірних питаннях, інакше, зрозумівши, що його свідчення йдуть врозріз з показаннями другої особи, він може змінити їх на хибні.

Засобами подолання конфліктної протидії **потенційно сумлінного учасника**, готового допомагати розслідуванню, є психологічні прийоми, розроблені на основі методу переконання. До них відносяться:

– роз'яснення значення правдивих показань для розслідування злочину і покарання винного;

– вказівка на реальну можливість і суспільну небезпеку вчинення винним нових злочинів, якщо він уникне відповідальності за даний злочин;

– нагадування про кримінальну відповідальність за відмову від дачі показань або дачу неправдивих свідчень.

Для зміни конфліктної позиції несумлінних учасників одночасного допиту у деяких випадках сприятливу роль може зіграти стимулювання його позитивних особистих якостей, засноване на прийомах логічного й емоційного впливу. У цих випадках слідчий, прокурор, оперуючи зібраними у кримінальному провадженні доказами та виявленими у ході одночасного допиту протиріччями:

– логічно переконує несумлінного допитуваного у безглуздість зайнятої позиції, що не впливає в кінцевому підсумку на встановлення істини;

– проводить логічний аналіз інтересів учасників одночасного допиту

– аналізуючи протиріччя в показаннях несумлінного допитуваного і свідченнях інших осіб, доводить, що він викритий у брехні;

– роз'яснює негативні правові наслідки такої займаної конфліктної позиції;

– активізує моральні сторони особистості (почуття власної гідності, шляхетність, ідейність, справедливість, співчуття тощо);

– допомагає особі побороти страх перед можливою помстою, сором, боягузливість тощо.

Для цих цілей використовуються позитивні сторони особистості допитуваного, його прихильності, захоплення, успіхи в різних життєвих сферах та родинних цінностях.

Застосовуючи метод переконання, слідчий повинен пам'ятати наступне:

– аргументи повинні бути зрозумілі особі, якій вони адресуються (переконання, по можливості, повинно мати невелику кількість логічних зв'язків);

– слідчий, прокурор повинен надавати аргументи з певним емоційним забарвленням;

– аргументи повинні передаватися як можна переконливіше (переконувати можна тільки в тому, в чому сам щиро переконаний);

– аргументи переконання слід багаторазово повторювати іншими словами та у різному формулюванні.

Ефективність використання прийомів переконливого впливу багато в чому залежить від попереднього аналізу показань допитуваного, в ході якого виявляються їх внутрішні суперечності, а також протиріччя з показаннями іншого учасника одночасного допиту, що служить надалі аргументаційною базою на-

званого методу [3]. Однак перевірка показань і викриття несумлінного допитуваного у брехні є тривалим і трудомістким процесом, для полегшення якого необхідно застосовувати інші психологічні прийоми, зокрема:

1. Замовчування окремих відомих слідству обставин і прояв інтересу до дрібних, дрібно-рядних фактів, що створює у допитуваного перебільшене уявлення про поінформованість слідчого.

2. Створення умов, за яких у допитуваного створюється думка, що слідство володіє усім обсягом доказів у даній справі, фактом. Це досягається:

а) поступовим пред'явленням перевірених доказів, між якими потрібно встановити зв'язок;

б) замовчуванням до певного часу відомих фактів;

в) постановкою питань про дрібні деталі;

г) несподіване пред'явленням головного доказу;

д) тимчасовим залишенням допитуваного в невіданні щодо дій слідчого або показань іншого учасника одночасного допиту [4, с.17-18].

3. Застосування тактичних комбінацій у допиті, побудованих на послідовному нарощуванні ваги та складності запитань, пред'явленні доказів, матеріалів справи, відеозапису одночасного допиту, використання емоційного стану та постановки несподіваних, так званих «питань у лоб».

4. Демонстрація слідчих та науково-технічних можливостей розслідування. Його сутність полягає в демонстрації (показі) допитуваному можливостей об'єктивного встановлення будь-яких приховуваних ним обставин незалежно від його свідчень шляхом проведення надалі певних слідчих дій (допитів тих чи інших осіб, оглядів тощо), або можливостей проведення різних видів експертиз. Це досягається:

а) оглядом в ході допиту речових доказів за участю особи, що дає неправдиві свідчення;

б) роз'ясненням йому можливостей сучасних експертиз [4, с.25-26].

Висновки

Отже, тактичні прийоми, що застосовуються під час проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, спрямовані на досягнення мети даної слідчої (розшуко-

АНОТАЦІЯ

У статті акцентовано увагу на проблемах тактики проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, що передбачений ч. 9 ст. 224 КПК України. Взято до уваги практичні особливості його проведення, а також нагальний характер потреби щодо їх врегулювання. Окреслено теоретичну концепцію регуляції конфліктних ситуацій при проведенні одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, посилення ефективного використання тактико-криміналістичних засобів.

Ключові слова: слідчі (розшукові) дії, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб, тактика одночасного допиту, тактичні прийоми, тактичні комбінації.

вої) дії. Залежно від того, яким способом слідчий, прокурор планує усувати такі розбіжності, від ситуації, що склалася на конкретному етапі розслідування та від статусу і психологічного стану допитуваних осіб, він вибирає той чи інший прийом чи сукупність прийомів.

У загальному - доброзичлива, стримана манера поведінки, спокійна, повільна мова слідчого, прокурора, що проводить одночасний допит, мимоволі «індукує» аналогічну поведінку допитуваних. Лише після того як встановлено нормальний стан допитуваних, рекомендовано переходити до головних запитань одночасного допиту. Слід починати з ряду нейтральних питань, й поступово переходити до значущих запитань допиту. Найбільш хвилюючі для потерпілого запитання мають бути завершальними, коли вже отримана найважливіша деталізована інформація.

Література

1. Організація і тактика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб: навчально-практичний посібник / С.С. Чернявський, О.О. Алексєєв, А.А. Вознюк, Д.О. Алексєєва-Процюк, І.А. Жалдак, О.І. Кудерміна, В.Я. Радецька. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2016. 68 с.

2. Алексєєв О.О. Тактика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб //Криміналістика [текст]: підручник./В.В. Пясковський, Ю.М. Чорноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексєєв та ін. К.: «Центр учбової літератури», 2015. С. 365-379

SUMMARY

The article focuses on the problems of tactics for conducting simultaneous interrogation of two or more persons, who have already been questioned before, provided for by Part 9 of Art. 224 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine. The practical features of its implementation are taken into account, as well as the urgency of the need for their settlement. A theoretical conception of the regulation of conflict situations is determined in the course of simultaneous interrogation of two or more persons who have already been questioned, which is intended to strengthen the effective use of tactical and criminal means.

Simultaneous interrogation is most often appropriate between two people. Therefore, if there are more than two interrogators, the other participants become involuntary observers, who were waiting their turn and thinking about their own line of behavior. At the same time, due to the socio-psychological mechanisms of mutual influence, they will seek to reconcile their position with the opinion of the majority that is undesirable from the cognitive point of view. In addition, from the point of view of tactics, the questions asked to lose their unexpectedness and prematurely reveal the positions of its participants in controversial circumstances.

Benevolent, restrained behavior, calm, slow speech of the investigator, the prosecutor conducting simultaneous interrogation involuntarily "induces" a similar behavior of the interrogators. Only after the normal condition of the interrogators is established is recommended to go to the main questions of the simultaneous interrogation. It should start with a series of neutral questions, and gradually move on to meaningful questions of interrogation. The most exciting questions for the victim should be final when the most important detailed information has already been received.

Key words: investigators actions, simultaneous interrogation of two or more persons questioned, tactics of simultaneous interrogation, tactical receptions, tactical combinations.

3. Шаповалов В.А. Методы психологической оценки достоверности сообщаемой информации: методическое пособие/ В.А. Шаповалов. Киев: Освита України, 2016. 160 с.

4. Бахин В.П. Допрос. Лекция// К. : Нац. акад. внутр. дел, 1999. 40 с.